

Torsdag med THORS

7.7.83

Orden **sport** och **idrott** är som känt ungefär liktydiga, men inte helt. Friidrott, t.ex. löpning, kast och hopp, kallar vi inte "sport", lika litet som vi betecknar dess utövare som "sportsmän". En kontrast till friidrott i språkligt avseende är **motorsport**: vi har inget ord "motoridrott".

En sammansättning som har intresserat mig de senaste dagarna är **sportplan**. Det ordet är finlandsvenskt; i Sverige talar man om **idrottsplaner**. Denna benämning är givetvis inte främmande för oss.

Medan **sportplan** förekommer i officiella namn på vissa idrottsplaner, bl.a. i Helsingfors, och brukas i vårt talspråk (jämte **idrottsplan**), så finns också **idrottsplan** i finlandsvenska officiella sammanhang. En liten kontroll i Vasa läns telefonkatalog, den enda jämte Helsingforskatalogen jag förfogar över på mitt sommarställe, visar att telefonkatalogen tar upp **idrottsplaner** i samtliga svenskösterbottiska städer. Det intressanta är alltså att **idrottsplan** är det allmänt svenska ordet. Med tanke på att man inom friidrotten talar om **idrottsmän** och **idrottstävlingar** och på att friidrotten spelar en huvudroll på idrottsplanerna, anser jag att **idrottsplan** är det lämpliga ordet.

□

Medan **sport** är ett engelskt ord, som kom in i svenskan på 1800-talet, är **idrott** ett enbart nordiskt ord. Det fanns i fornsvenskan i formen **idrät**, en form som återfinns i nutidens norska och danska. Sedan tycks ordet ha försvunnit ur svenskan för någon tid, men det togs på 1600-talet upp ur isländskan av några författare, bl.a. Georg Stiernhielm, vilka ivrade för de nordiska orden i vårt språk.

□

För rätt länge sedan ställdes det en fråga till spalten: "Vad har namnet **Viborg** för ett ursprung?"

Förleden i **Viborg** är ett sedan länge utdött ord vi för "(hednisk) helig plats, offerställe". Detta ord vi finns i åtskilliga namn i södra Skandinavien, men namnet **Viborg** i Karelen är det enda exemplet på sådana namn i österled. (Man kan fundera över namnet: efterleden **-borg** kan ha fogats till ett ursprungligt namn **Vi**, som väl var ett minne av gamla nordiska intressen i den innersta delen av Finska viken.)

FÖRLEDEN VI i namnet **Viborg** är ett utdött ord som syftar på helig plats, offerställe. Vi ingår i många namn i södra Skandinavien men **Viborg** i Karelen är det enda exemplet i österled, påpekar professorn.

Om ordet **vi** skall för övrigt sägas att det ursprungligen var en substantivering av ett mycket gammalt ord för "helig", som i nutiden bara finns kvar i det tyska ordet för jul, **Weihnachten**. — En annan kvarleva från gammal tid är det svenska uttrycket **varg i veum**, som nu betecknar en fredlös man, men som bevarar **varg** i den ursprungliga betydelsen "förbrytare" — hela uttrycket är f.o. upptaget från isländskan, där det gamla ordet **vi** hade formen **vé**.

□

"Vad skall egentligen växten **Epilobium** kallas på svenska?"

Frågan är inte så lätt att svara på. I flororna finner man namnen **mjölke** eller **mjölkört**, som väl inte känns så särskilt karakteristiska för den allbekanta växten, som just nu framträder så tydligt med sina rödvioletta blommor. Någon gång brukar jag använda det "inofficiella" riks-svenska **rallarros**. Det är för all del inte någon "ros", men förleden **rallare** pekar på det välkända förhållandet, att växten gärna dyker upp på platser som berörs av mänsklig byggenskap ("rallarna" hade ju att göra med järnvägsbyggen). — Som situationen är, får vi väl hålla oss till termen **Epilobium**.

□

Det kuriösa är, att nutida florer inte tar upp växten under namnet **Epilobium**; de kallar den **Chamaenerion angustifolium**; mannet **Chamaenerion** betyder "dvärg-nerium" och syftar på bladens likhet med dem hos inomhusväxten **Nerium**.

Carl-Eric Thors